[इंग्रजीमध्ये टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठीमध्ये अनुवाद]

मे. गिरनार ट्रेडर्स

विरुद्ध

महाराष्ट्र राज्य आणि इतर

ऑक्टोबर 14, 2004

[न्या. शिवराज व्ही. पाटील आणि न्या. बी. एन. श्रीकृष्णा]

महाराष्ट्र प्रादेशिक नियोजन आणि नगररचना अधिनियम, 1966 :

प्रकरण 7- कलमे 126 (2) आणि (4) - अधिनियमांतर्गत जमिनीचे संपादन - कलम १२६ च्या पोट-कलम (२) अंतर्गत घोषणेच्या तारखेपासून दोन वर्षांच्या आत निवाडा करण्यात अयशस्वी – राज्य कायदयाअंतर्गत भू संपादन कायदयामध्ये १९८४ च्या ६८ द्वारे दुरुस्ती केलेल्या भू संपादन कायदा, १९८४ च्या इतर तरतूदी आणि कलम ११-अ लागू होणे - जोगिंदर सिंग यांच्या खटल्यातील दिलेला निर्णय की, राज्य कायद्यांतर्गत केलेल्या जमिनीच्या संपादनासाठी केंद्रीय कायदा लागू होणार नाही, प्रकरण फेरविचारासाठी मोठ्या खंडपीठाकडे पाठविले – भू संपादन कायदा, १८९४ – कलम - 11- अ.

* महाराष्ट्र राज्य आणि इतर वि. संत जोगिंदर सिंग किशन सिंग आणि इतर [1995] **पुरवणी 2 एस.सी.सी. 475, फेरविचारासाठी मोठ्या खंडपीठाकडे पाठवण्यात आले.**

गौरी शंकर गौर आणि इतर वि. उत्तर प्रदेश राज्य आणि इतर **[1994] 1 एस. सी. सी. 92**; नागपूर सुधार विश्वस्त मंडळ आणि इतर वि. विठ्ठल राव आणि इतर **[1973] 1 एस. सी. सी. 500** आणि महाराष्ट्र राज्य रस्ते परिवहन महामंडळ वि. महाराष्ट्र राज्य आणि इतर [2003] **4 एस. सी. सी. 200**, **यावर भिस्त ठेवली.**

यू. पी. अवास ईवाम विकास परिषद वि. जैनुल इस्लाम **[1998] 2 एस. सी. सी. 467, चा संदर्भ दिला.**

दिवाणी अपील अधिकारिता - दिवाणी अपील क्रमांक 3703/2002

मुंबई उच्च न्यायालयाने रिट याचिका क्र. 822/2000 मध्ये दिनांक 29/3/2000 रोजी पारित केलेल्या न्यायनिर्णय आणि आदेश यावरून.

अपीलकर्त्यासाठी - व्ही. ए. मोहता, अनिरुद्ध पी. मायी आणि नीलकंठ नायक हे संजीव क्र. चौधरी सह.

उत्तरवादीसाठी - व्ही. एन. गणपुले, डॉ. एन. एम. घाटते, रवींद्र के. अडसुरे हे मुकेश के. गिरि यांच्याकरिता, शिवाजी एम. जाधव, हिमांशु गुप्ता आणि ब्रिज किशोर साह त्यांच्यासोबत.

या न्यायालयाचा पुढीलप्रमाणे आदेश पारित करण्यात आला –

सदर अपील हे मुंबई येथील उच्च न्यायालयाची अधिकारिता असलेल्या औरंगाबाद खंडपीठाने भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 226 अंतर्गत अपीलकर्त्याची रिट याचिका

फेटाळत पारित केलेल्या न्यायनिर्णयाविरुद्ध दाखल केलेले आहे. विचार करण्यासारखा प्रश्न असा आहे की – 1984 च्या केंद्रीय कायदा 68 द्वारे सुधारित केलेल्या भू संपादन कायदा 1894 च्या सर्व तरतुदी महाराष्ट्र प्रादेशिक नियोजन आणि नगररचना अधिनियम, 1966 च्या सातव्या प्रकरणातील तरतुदींमध्ये त्याखालील संपदनासाठी वाचता येतील का?

अपीलकर्ता ही नोंदणीकृत भागीदारी संस्था आहे, जिच्या मालकीच्या काही जमिनी ज्या उत्तरवादी क्रमांक 2 जळगाव नगरपरिषदेच्या अधिकारक्षेत्रात आहेत. 19.3.1987 रोजी प्रकाशित झालेल्या जळगाव शहराच्या विकास आराखड्याच्या मसुद्यात अपीलकर्त्याच्या मालकीची जमीन आरक्षणाच्या अधीन होती. अपीलकर्ता सदर आरक्षणाच्या अंतर्गत असलेल्या जमीनी विकसित करू शकला नाही आणि महाराष्ट्र प्रादेशिक नियोजन आणि नगररचना अधिनियम, 1966 (यापुढे 'एम.आर.टी.पी. कायदा म्हणून संदर्भित) च्या तरतुदींनुसार उक्त जमीन संपादित करण्यासाठी जळगाव नगरपरिषदेद्वारे कोणतीही पावले उचलली जात नसल्यामुळे अपीलकर्त्याने 19.1.1989 रोजी एम.आर.टी.पी कायद्याच्या सदर कलम 49 (1) अंतर्गत नोटीस जारी केली. ज्यात राज्य सरकारला एम.आर.टी.पी कायद्याच्या कलम 49 अंतर्गत निश्चित केलेल्या कालावधीत खरेदीची नोटिसीची पुष्टी किंवा नकार देण्यास उत्तराची मागणी केली.

25.7.1989 रोजी राज्य सरकारने M.R.T.P कायद्याच्या कलम 49 (4) अंतर्गत कारवाई करत, अपीलकर्त्याने जारी केलेल्या खरेदी सूचनेला दुजोरा दिला. खरेदी नोटीसची पुष्टी होऊनही उत्तरवादी क्रमांक 2 जळगाव नगरपरिषदेने एम.आर.टी.पी कायद्याच्या कलम

126 अन्वये कोणतीही पावले उचलली नाहीत किंवा आरक्षणाअंतर्गत असलेल्या जमिनीच्या संपादनासाठी राज्य सरकारकडे अर्ज केला नाही.

अखेरीस, 25.7.1989 रोजी उत्तरवादी क्रमांक 1 राज्य सरकारने अधिसूचनेमध्ये दर्शविल्याप्रमाणे संबंधित जमीन सार्वजनिक हेतूसाठी आवश्यक असल्याचे जाहीर करत भूमि संपादन कायदा 1894 च्या कलम 6 सह कलम 126 (4) अंतर्गत अधिसूचना जारी केली. या अधिसूचनेत स्पष्टपणे नमूद केले आहे की, एम.आर.टी.पी कायद्याच्या कलम 126 (2) अंतर्गत निर्धारित तीन वर्षांचा कालावधी संपला होता आणि त्यामुळे राज्य सरकार एम.आर.टी.पी कायद्याच्या कलम 126 च्या उपकलम (4) अंतर्गत कार्यवाही करत होते.

अपीलकर्त्याचे प्रकरण असे आहे की, जरी 15.10.1991 रोजी अधिकृत राजपत्रात घोषणा प्रकाशित करण्यात आली होती तरी त्यास कोणतीही वैयक्तिक नोटीस पाठवण्यात आलेली नसल्यामुळे दिनांक 3.10.1991 रोजीच्या या घोषणेबद्दल त्याला माहित नव्हते. एम.आर.टी.पी कायद्याच्या कलम 126 (4) अंतर्गत घोषणा जाहीर करूनही वर नमूद केल्याप्रमाणे मार्च 1994 पर्यंत काहीही झाले नाही. दिनांक 23.3.1994 रोजी अपीलकर्त्याने M.R.T.P कायद्याच्या कलम 49 (1) अंतर्गत दुसरी खरेदी नोटीस जारी केली. दिनांक 10.4.1995 च्या तारखेस उत्तराद्वारे राज्य सरकारने अपीलकर्त्याला कळवले की 19.1.1989 या तारखेच्या पूर्वीच्या खरेदी सूचनेला राज्य सरकारने 25.7.1989 99 रोजी आधीच पुष्टी दिली होती आणि पुढे जळगाव महानगरपालिकेने आधीच जमिनीच्या संपादनासाठी कार्यवाही सुरू केली असल्याने दुसरी खरेदी सूचना नाकारण्यात आली होती.

अपीलकर्त्याने सदर नकरास त्याच्या रिट याचिका क्र. 2829/1996 ही मुंबई उच्च न्यायालयासमोर दाखल करून त्याद्वारे आव्हान दिले. ही रिट याचिका उच्च न्यायालयाने दिनांक १३/०३/१९९७ च्या न्यायनिर्णयाद्वारे आणि आदेशाद्वारे निकाली काढली होती.ज्याद्वारे राज्य सरकार आणि नगरपालिका नगरपरिषदेला संबंधित जमिनीचा संपादनाची कार्यवाही एका वर्षाच्या आत सुरू करण्याचे आणि एम.आर.टी.पी अधिनियमांतर्गत विहित केलेल्या वेळेत पूर्ण करण्याचे निर्देश देण्यात आले होते. उच्च न्यायालयाने पुढे निर्देश दिले की, “जर अधिकारी विहित कालावधीत संपादनाची कार्यवाही सुरू करण्यास अयशस्वी ठरले तर याचिकाकर्त्याच्या जमिनी आरक्षणातून मुक्त केल्या गेल्या आहेत असे मानले जाईल”.

अपीलकर्त्याच्या म्हणण्यानुसार उच्च न्यायालयाचा आदेश असूनही त्याच्या जमिनीच्या संपादनासाठी संबंधित अधिकाऱ्यांनी उचललेल्या कोणत्याही पावलांची माहिती देण्यात आली नव्हती. दिनांक 13.4.1998 रोजी, अपीलकर्त्याने विशेष भू संपादनअधिकारी उत्तरवादी क्रमांक 3 यांना एक पत्र जारी केले ज्यात संपादनासाठी कोणतीही कार्यवाही सुरू करण्यात आली आहे की नाही हे उघड करण्यास सांगितले. मात्र याचिकाकर्त्यास कोणताही प्रतिसाद मिळाला नाही.

दिनांक 18.2.1999, रोजी उत्तरवादी क्रमांक 3 ने भू संपादन कायदा, 1894 च्या कलम 12 (2) अंतर्गत अपीलकर्त्याला नोटीस बजावली आणि त्याला निवाडयानुसार संपादीत केलेल्या जमिनीची नुकसानभरपाई स्वीकारण्यास सांगितले. अपीलकर्त्याने मुंबई उच्च न्यायालयात रिट याचिका क्रमांक 822/2000 दाखल केली आणि भू संपादन कायदा, 1894 च्या कलम 12 (2) अंतर्गत नोटीस रद्द करण्याची आणि आपली जमीन निवासी उद्देशाने

विकसित करण्यास योग्य निर्देश पारित करण्याची मागणी केली. आक्षेपित न्यायनिर्णयाद्वारे उच्च न्यायालयाने रिट याचिका फेटाळून लावत असे म्हटले की, प्रश्नांकित जमिनीचे पुनर्वितरण घोषित करण्याची तसेच निवासी हेतूसाठी मालमत्ता विकसित करण्याची परवानगी देण्याची विनंती त्याच्या पूर्वीच्या दिनांकित 31.3.1997 आदेशाद्वारे आधीच नाकारली गेली होती, जी अपीलकर्त्याच्या बाबतीत अंतिम ठरली होती. अशा प्रकारे उच्च न्यायालयाने असे मत मांडले की, आम्हाला तपासणे आवश्यक असलेला एकमेव मुद्दा म्हणजे भू संपादन अधिकाऱ्याने आमच्या निर्देशांचे पालन केले आहे की नाही आणि जर निर्देशांची पुर्तता आम्ही आदेशित केल्याप्रमाणे, एका वर्षाच्या कालावधीत झाली नाही तर, सदर याचिकाकर्त्याने विनंती केलेप्रमाणे तो त्याच्या याचिकेमध्ये विनंती केल्याप्रमाणे दिलासा मिळण्यास पात्र आहे. उच्च न्यायालयाने असा निर्णय दिला की, आमच्यासमोर सादर केलेल्या कागदपत्रांचे अवलोकन केल्यावर आम्हाला समाधान झाले आहे की विशेष भू संपादन अधिकाऱ्याने त्या जमिनीच्या संपादनासाठी आवश्यक पावले उचलली आहेत आणि रिट याचिका क्रमांक 2989/1996 चा निपटारा झाल्यानंतर नवीन कारवाई सुरू करण्याची आवश्यकता नव्हती. प्रकरणाच्या या दृष्टीकोनातून रिट याचिका फेटाळण्यात आली. त्यामुळे विशेष अनुमतीद्वारे हे अपील दाखल केले.

अपीलकर्त्याचे विद्वान ज्येष्ठ वकील श्री. व्ही. ए. मोहता यांनी सादर केले की, M.R.T.P कायद्याची योजना असे दर्शवते की, कलम 126 च्या उपकलम (1) अंतर्गत अर्ज प्राप्त झाल्यावर अर्जामध्ये निर्दिष्ट केलेली जमीन सार्वजनिक हेतूसाठी आवश्यक आहे असे राज्य सरकारचे समाधान झाल्यास ते भू संपादन कायदा, 1894 मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या पद्धतीने अधिकृत राजपत्रात त्या संदर्भात घोषणा करू शकतात आणि अशी घोषणा ही भू संपादन

कायदा, 1894 च्या कलम 6 अंतर्गत विधिवत केलेली घोषणा मानली जाते. या कलमाच्या उपकलम (2) च्या परंतुकात अशी घोषणा कोणत्या कालावधीच्या आत करावी लागेल हे नमूद केले आहे. सदर कलमाच्या उपकलम (3) मध्ये अशी तरतूद करण्यात आली आहे की, सदर भू संपादन कायदा, 1894 च्या कलम 6 अन्वये जाहीरनामा प्रसिद्ध झाल्यावर जिल्हाधिकारी उक्त कायद्याअंतर्गत जमीन संपादनासाठी पुढचे आदेश देतील आणि त्यानंतर भू संपादन कायदा, 1894 च्या तरतुदी मात्र जमिनीच्या बाजार मूल्यादारशी संबंधित असलेल्या उपकलम (3) द्वारे सादर केलेल्या सुधारणेच्या अधीन राहून उक्त जमिनीच्या संपादनास लागू होतील. मात्र, या कायद्यात करण्यात आलेला एकमेव बदल असा आहे की, जर राज्य सरकार उपकलम (2) अन्वये त्यातील दिलेल्या वेळेच्या आत घोषणा करण्यात अयशस्वी ठरले तर घोषणा चुकिची होत नाही कारण ती उपकलम (4) द्वारे जतन केली गेली आहे. उपकलम (4) अंतर्गत अशी वस्तुस्थिति असली तरीही, उपकलम (2) अंतर्गत आवश्यक घोषणा त्यात प्रदान केलेल्या वेळेच्या आत केली गेली नसली तरी, राज्य सरकारला अधिनियमाच्या कलम 126 च्या उपकलम (2) आणि 3 द्वारे प्रदान केलेल्या पद्धतीने जमीन संपादनासाठी नवीन घोषणा जारी करण्याचा अधिकार आहे. परंतु असे केल्यास नुकसानभरपाईच्या उद्देशाने जमिनीचे बाजार मूल्य हे नव्याने केलेल्या घोषणेच्या तारखेचे बाजार मूल्य असेल.

श्री. मोहता यांनी सादर केले की, जमीन संपादनाच्या योजना सादर केलेला वरील विशेष बदल वगळता इतर सर्व बाबतींत भू संपादन कायदा, 1894 च्या तरतुदी M.R.T.P कायद्याच्या सातव्या प्रकरणांतर्गत केलेल्या संपादनाच्या योग्य ते बदल करून लागू होतील. त्यांनी निदर्शनास आणून दिले की M.R.T.P. कायद्यात नुकसानभरपाईच्या रकमेची कोणतीही तरतूद नाही तसेच कलम 126 च्या उपकलम 2, 3 किंवा 4 अंतर्गत घोषणा

केल्यानंतर पुरस्कार कोणत्या कालावधीत द्यावा लागेल हे देखील त्यात विहित करणे केलेले नाही. विधिमंडळ ते अस्पष्ट आणि अनिश्चित काळासाठी बाजूस ठेऊ शकले नसते असे सादर केले जाते. विद्वान वकिलाने सादर करताना ही भू संपादन कायदा, 1894 च्या तरतुदींचे आवाहन करण्याची स्थितिविशेष आहे, ती समावेशाद्वारे नव्हे तर संदर्भाद्वारे दुसऱ्या शब्दांत सांगायचे तर जेव्हा भू संपादन कायदा, 1894 च्या तरतुदींमध्ये सुधारणा केली जाईल तेव्हा सर्व सुधारित तरतुदी M.R.T.P कायद्याच्या सातव्या प्रकरणांतर्गत संपादनाकडे आकर्षित होतील, जोपर्यंत त्या स्पष्टपणे किंवा थेट परिणामांद्वारे प्रतिबंधित केल्या जात नाहीत. 1984 च्या केंद्रीय कायदा 68 द्वारे भूमि संपादन कायदा 1894 मध्ये आणलेल्या सुधारणा सर्व आपोआप लागू होतील. परिणामी हा निवाड़ा देण्यासाठी कलम 11 ए अंतर्गत निर्धारित केलेल्या मर्यादेचा कालावधी पूर्णपणे लागू होईल. अपीलकर्त्याने विनंती केली आहे की, कलम 126 चे उपकलम (4) भू संपादन कायदा, 1894 च्या कलम 6 अंतर्गत केलेली घोषणा कालबाह्य झाल्यामुळे चुकीचे होण्यापासून वाचवू शकते (जरी, त्यात निर्धारित केलेल्या जमिनीच्या बाजार मूल्याच्या संदर्भात बदल करण्याच्या अधीन राहून) परंतु M.R.T.P कायद्यात असे काहीही नाही जे कलम 11 ए च्या तरतुदींना स्पष्टपणे किंवा थेट सूचित करून ज्या कालावधीत पुरस्कार दिला जावा त्या कालावधीचे नियमन करण्यासाठी अर्ज करण्यास प्रतिबंध करते. याचिकाकर्ता खटल्यासाबंधी तथ्यामध्ये कलम 126 (4) अंतर्गत घोषणा 3.10.1991 रोजी करण्यात आली होती आणि 15.10.1991 रोजी अधिकृत राजपत्रात प्रकाशित करण्यात आली होती, तर निवाडा 18.2.1999 रोजी देण्यात आल्याचे म्हटले जाते, सदर बाबीमध्ये कोणताही वाद नाही. या परिस्थितीत कलम 6 अंतर्गत घोषणेच्या तारखेपासून

दोन वर्षांच्या कालावधीत निर्णय न दिल्यास भू संपादन कायदा, 1894 च्या कलम 11 ए मुळे जमीन संपादनाची संपूर्ण कार्यवाही रद्द होईल.

1984 च्या 68 व्या कायद्याच्या आधीच्या विधेयकाशी जोडलेल्या उद्देश आणि कारणमिंमासा विधानांवर अपीलकर्त्याने मोठ्या प्रमाणावर भिस्त ठेवली. दीर्घकाळापासून संपादनाची कार्यवाही प्रलंबित असल्याच्या वस्तुस्थितीकडे विधिमंडळाचे लक्ष वेधले गेले आणि "दीर्घकाळापासून संपादनाची कार्यवाही प्रलंबित राहिल्याने अनेकदा प्रभावित पक्षांना त्रास होतो आणि त्यांना देऊ केलेल्या नुकसानभरपाईचे प्रमाण अवास्तव ठरते".

शेवटी असा युक्तिवाद केला की, भू संपादन कायदा, 1894 मध्ये 1984 च्या केंद्रीय कायदा 68 द्वारे सादर केलेल्या सुधारणा ह्या संमिश्र माध्यमातून होत्या आणि कोणत्याही सक्षम विधिमंडळ कायद्यात तरतूद केल्याशिवाय त्यांच्या अर्जामध्ये त्या निवडणे कोणालाही खुले नाही. सध्याच्या प्रकरणात एच. गिरनार ट्रेडर्स वि. महाराष्ट्र राज्य यांनी सादर केलेल्या सुधारणांच्या संपूर्ण श्रेणीचा वापर काढून टाकू शकेल असे काहीही M.R.T.P कायद्यातील तरतुदींमध्ये नाही. 1984 चा केंद्रीय कायदा 68 आणि सबब सर्व संपादन अगदी M.R.T.P कायद्यांतर्गतही त्यांच्या अधीन असणे आवश्यक आहे.

प्रतिवादींच्या विद्वान वकिलांनी अपीलकर्त्यातर्फे विनंती केलेल्या युक्तिवादांचे खंडन करत दोन विद्वान न्यायाधीशांच्या खंडपीठाने महाराष्ट्र राज्य वि. संत जोगिंदर सिंग किशन सिंग आणि इतर[1] यामध्ये दिलेल्या न्यायनिर्णयावर भर दिला आणि प्रतिवादींच्या विद्वान वकिलांनी जोरदारपणे कथन केले की, हा न्यायनिर्णय अपीलकर्त्याविरुद्धच्या युक्तिवादांना पुष्टी देतो. आमच्यासमोर अपीलकर्त्याने सादर केल्यानुसार त्याच युक्तिवादाचा संत जोगिंदर सिंग

1 [१५५५] पुरवणी २ एससीसी ४७५.

(उपरोल्लेखित) मध्ये विचार केला गेला आहे आणि तो नाकारला गेला ज्यामध्ये (परिच्छेद 13 नुसार) खालीलप्रमाणे निरीक्षण केले आहे.

"पुढे असा युक्तिवाद केला की, नुकसानभरपाई निश्चित करण्यासाठी कायद्याने कोणतीही स्वतंत्र प्रक्रिया विहित केलेली नसल्यामुळे आवश्यक निष्कर्षाद्वारे केंद्रीय कायद्यांतर्गत संपादनासाठी त्यामध्ये योग्य ते बदल करून लागू करण्याचा हेतू होता. त्या वतीने जिल्हाधिकारी यांनी दिलेल्या निवाडयाचा तो पाठिंबा मागतो. कायद्यांतर्गत संपादित केलेल्या जमिनीची भरपाई निश्चित करण्यासाठी कायद्यांतर्गत कोणतीही स्पष्ट तरतूद नाही हे खरे आहे. सबब आवश्यक परिणामांद्वारे केंद्रीय कायद्याच्या कलम 23 मधील तत्त्वे लागू करून नुकसान भरपाई निश्चित करणे आवश्यक आहे. परंतु कायद्याच्या प्रक्रियात्मक आणि मूळ तरतुदींमध्ये फरक आहे. योग्य तत्त्वे लागू करून नुकसानभरपाई निश्चित करणे हे मूळ तरतुदीशी संबंधित आहे तर विहित कालावधीत पुरस्कार देणे हे मुळात प्रक्रियात्मक आहे. तर केवळ केंद्रीय कायद्याचे कलम 23 कायद्यांतर्गत संपादनास लागू होईल म्हणून कलम 11 ए मध्ये जे आहे ते देखील लागू होईल असे मानने पुरेसे नाही. पुढे, कायद्याच्या कलम 126 च्या उपकलम (4) मध्ये जे प्रदान करण्यात आले आहे ते स्पष्ट संकेत आहे की कायद्याच्या कलम 126 च्या उपकलम (2) अंतर्गत घोषणेच्या तारखेपासून दोन वर्षांच्या आत निवाड़ा देण्यात अयशस्वी झाल्यास कायद्याच्या कलम 125 अंतर्गत प्रकाशित अधिसूचना लागू होणार नाही."

संत जोगिंदर सिंग (उपरोल्लेखित) या प्रकरणावर मोठ्या खंडपीठाद्वारे फेरविचार करण्याची गरज आहे असे अपीलकर्त्याने सादर केले आहे.

आमच्यासमोर केलेल्या युक्तिवादांचे काळजीपूर्वक अवलोकन केल्यावर आम्ही एकापेक्षा जास्त कारणांसाठी श्री. मोहता यांचे निवेदन स्वीकारण्यास इच्छुक आहोत. प्रथम, जरी M.R.T.P. कायदा आणि तत्सम प्रादेशिक नियोजन कायदयामध्ये नुकसानभरपाई देण्यासाठी विशिष्ट तरतुदी नसल्या तरी जेव्हा त्यांना घटनेच्या अनुच्छेद 14 चे उल्लंघन करत असल्याचे आव्हान देण्यात आले तेव्हा भू संपादन कायदा, 1894 मधील नुकसानभरपाईच्या तरतुदी प्रादेशिक नियोजन कायद्यांमध्ये वाचून त्यांची वैधता कायम ठेवण्यात आली. [या संदर्भात पहाः गौरी शंकर गौर आणि इतर वि. उत्तर प्रदेश राज्य आणि इतर[2] आणि नागपूर सुधार विश्वस्त मंडळ आणि इतर वि.विठ्ठल राव आणि इतर[3].]

दुसरे म्हणजे संत जोगिंदर सिंग (उपरोल्लेखित) यामध्ये महाराष्ट्र राज्य रस्ते वाहतूक महामंडळ वि. महाराष्ट्र राज्य आणि इतर[4] या प्रकरणातील दोन विद्वान न्यायाधीशांच्या दुसऱ्या खंडपीठाने दिलेल्या न्यायनिर्णयामुळे शंका आल्याचे दिसते. हे प्रकरण त्याच कायद्याच्या तरतुदींनुसार होते म्हणजेच M.R.T.P. कायदा, 1966. यू. पी. आवास ईवाम विकास परिषद वि. जैनुल इस्लाम[5] आणि नागपूर सुधार विश्वस्त मंडळ (उपरोल्लेखित) मधील निकालांचा विचार केल्यानंतर असे म्हटले गेले की, 1984 च्या केंद्रीय कायदा 68 द्वारे कलम 23 मध्ये उपकलम (1ए) जोडून केलेल्या नुकसानभरपाईशी संबंधित तरतुदी आणि कलम 23 (2) अंतर्गत परताव्याची वाढलेली रक्कम आणि कलम 28 अंतर्गत देय व्याज हे M.R.T.P.

2 [१९९४] १ एससीसी ९२.
3 [१९७३] १ एससीसी ५०० परिच्छेद ३० आणि ३१.
4 [२००३] ४ एससीसी २००.
5 [१९९८] २ एससीसी ४६७.

कायद्याच्या प्रकरण 7 अंतर्गत केलेल्या संपादनाला लागू होतील. संत जोगिंदर डी. सिंग (उपरोल्लेखित) हे प्रकरण हाताळताना या न्यायालयाच्या विभागीय खंडपीठाने संत जोगिंदर सिंग यामध्ये असे निरीक्षण नोंदवून स्पष्ट केले की - "संत जोगिंदर सिंग प्रकरणातील अंतिम निष्कर्ष या गुणोत्तरावर अवलंबून असल्याचे दिसते की M.R.T.P मध्ये पुरेसे संकेत आहेत. कलम 126 चे पोट-कलम (2) आणि (4) लक्षात घेता एल. ए. कायद्याच्या कलम 11-ए ची लागू करणे वगळण्यासाठी कलम 126 (3) च्या योग्य व्याख्येच्या प्रश्नाकडे आपण वेगळ्या दृष्टीकोनातून पाहत असताना या निर्णयातून किती आणि किती समर्थन मिळू शकते यावर पुढील चर्चा करण्याची गरज नाही. "महाराष्ट्र राज्य रस्ते परिवहन महामंडळाचा (उपरोल्लेखित) निकाल वाचून आम्हाला असे दिसते की संत जोगिंदर सिंग (उपरोल्लेखित) मध्ये नमूद केलेल्या प्रस्तावाशी त्या प्रकरणातील विभागीय खंडपीठ सहमत असल्याचे दिसत नाही.

भू संपादन कायदा, 1894 मध्ये 1984 च्या केंद्रीय कायदा 68 द्वारे सादर केलेल्या सुधारणांन एम.आर.टी.पी. कायद्याच्या सातव्या प्रकरणांतर्गत संपादनाला लागू होण्यापासून रोखण्याचे किंवा प्रतिबंधित करण्याचे कोणतेही योग्य कारण दिसत नाही. अन्यथा, याचा परिणाम असा होईल की दोन जमीनधारकांच्या बाबतीत त्यांच्या संपादनाच्या बाबतीत मनमानी भेदभाव केला जाईल. भूमि संपादन केवळ एका प्रकरणात भू संपादन कायदा, 1894 च्या थेट मार्गाने आणि दुसऱ्या प्रकरणात एम.आर.टी.पी. कायद्याच्या अप्रत्यक्ष मार्गाने आहे. नागपूर सुधार विश्वस्त मंडळ आणि अन्र (उपरोल्लेखित) मधील सात विद्वान न्यायाधीशांच्या खंडपीठाने (परिच्छेद 31) निदर्शनास आणलेल्या भेदभावाचा अशा स्थितिवर परिणाम होईल. अशी स्थिति टाळण्यासाठी आणि एम.आर.टी.पी. अधिनियमाच्या आदेशंची

घटनात्मकता वाचण्यासाठी 1984 च्या केंद्रीय कायदा 68 द्वारे सादर केलेल्या वाढीव लाभांच्या आदेश एम.आर.टी.पी. अधिनियमाच्या आदेशंमध्ये वाचल्या गेल्या आणि एम.आर.टी.पी.अधिनियमांतर्गत संपादन त्याच आदेशंद्वारे नियंत्रित केले गेले. 1984 च्या 68 व्या कायद्याच्या कलम 11 ए च्या तरतुदींना M.R.T.P कायद्यांतर्गत संपादनासाठी आकर्षित करण्याच्या बाबतीतही हेच तत्त्व लागू झाले पाहिजे.

तिसरे म्हणजे संत जोगिंदर सिंग (उपरोल्लेखित) या प्रकरणाच्या जोरावर उत्तरवादींच्या वकिलांनी युक्तिवाद केल्याप्रमाणे जर M.R.T.P कायद्याच्या तरतुदी वाचल्या गेल्या तर उपकलम (3) अंतर्गत घोषणा जारी केल्यानंतर अधिकाऱ्यांना सुप्तावस्थेत जाण्यास आणि प्रकरण कायमचे लटकण्यास मोकळीक असेल. यामुळे निश्चितच जमीनधारकाच्या अधिकारांवर गंभीर परिणाम होईल ज्यामुळे त्याला जमीन विकसित करण्यापासून किंवा तिचे परकीयकरण करण्यापासून रोखले जाईल कारण प्राधिकरण दुसऱ्याऐवजी एका कायद्यांतर्गत कार्य करणे निवडते. यामुळे पुन्हा एकदा मात्र भेदभावामुळेच नव्हे तर मनमानीमुळेही घटनेच्या अनुच्छेद 14 चा रोष ओढवून घेतला जाईल.

त्यामुळे, 1984 च्या केंद्रीय कायदा 68 द्वारे भू संपादन कायदा, 1894 मध्ये आणलेल्या तरतुदींना एम.आर.टी.पी. कायद्याच्या सातव्या अध्यायाअंतर्गत का वाचले जाऊ नये हे आम्हाला कोणतेही योग्य कारण दिसत नाही. कलम 11 ए हे असेच एक कलम असल्याने ते M.R.T.P कायद्याच्या सातव्या प्रकरणांतर्गत संपादनाला लागू करावे लागेल.

या कारणांकरिता, आमच्या विचारानुसार, संत जोगिंदर सिंग (वरील) मधील न्यायनिर्णयावर मोठ्या खंडपीठाद्वारे फेरविचार करणे आवश्यक आहे.

या प्रकरणात योग्य निर्देशांसाठी भारताच्या माननीय मुख्य न्यायमूर्तींसमोर कागदपत्रे ठेवण्याचे निर्देश रजिस्ट्रीला देण्यात आले आहेत.

आर. पी. मोठ्या खंडपीठाकडे संदर्भित.

x-x-x-x-x-x

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

x-x-x-x-x-x